

Sverige: forskningspolitiken går in i utredningsfasen

Denna artikel följer upp vad som hänt efter den svenska forskningspropositionens lansering i november 2016. Många viktiga frågor har lämnats över till utredningar: till exempel resursfördelningen till lärosätena och internationaliseringen av högre utbildning och forskning. Politiken har en historisk möjlighet att göra viktiga vägval inom dessa områden och ge universiteten tydligare förändringsmandat och förväntningar på reform och omvandling.

MATS BENNER,
Professor,
Ekonomihögskolan, Lunds
universitet och KTH
mats.benner@fek.lu.se

SVERKER SÖRLIN,
Professor,
Historiska studier av teknik,
vetenskap och miljö, KTH
sverker.sorlin@abe.kth.se

Den forskningsproposition som presenterades av den svenska regeringen i november 2016, och som slutligen antogs våren 2017, var på samma gång innehållsrik och vag. Rikedom är förstås slående, främst i form av stora program kring en rad olika tematiker från klimat till digitalisering, men också i en retorik om samverkan och samhällsutmaningar. Ministären Löfven presenterar sig gärna som en «samverkansregering» och är det något som utmärkte forskningspropositionen så är det just samverkan: som uppdrag för lärosätena, som forskningsprioriteringar och som mål för olika samhällspolitiska områden, från ohälsa till export.

Internationalisering

Vad övrigt är, är vaghet. Mycket sköts på framtiden för att bli föremål för fördjupning i statliga utredningar – ett inte ovanligt fenomen i svensk politik när frågorna är knepiga. De viktigaste frågor som propositionen *inte* tog upp var internationalisering och resurstilldelning. Anledningen till denna prokrastinering var flera. För internationaliseringen räckte nog inte riktigt tiden till när propositionen skulle skrivas; frågan om hur internationalisering påverkar svensk utbildning och forskning är teknisk och visionär på samma gång, och den kombinationen är inte enkel att hantera i en snabbt framarbetad propositionstext. Så mycket enklare då att skicka

vidare denna svåra fråga till en utredning. Denna utredning, som görs av den tidigare statssekreteraren Agneta Bladh, har följderiktigt fått ett både brett och smalt uppdrag. Det breda uppdraget är magnifikt: utredningen ska, på mycket kort tid (till januari 2018) presentera ett förslag till nationell strategi för internationalisering av högre utbildning och forskning, en strategi som ska klargöra hur internationalisering kan driva på kvaliteten och vilka mål som ska sättas upp för lärosätenas internationella samarbeten, och hur dessa mål kan följas upp. Utredningen ska därför, för första gången på allvar, formulera mål för internationalisering och hur Sverige ska hantera internationella samarbeten. Det smala uppdraget är spretigt: en mängd olika teknikaliteter kring internationalisering ska

vidare till det statliga utredningsväsendet. Systemet för att fördela resurser till utbildning och forskning har utretts i omgångar de senaste tre decennierna utan att några särskilt skarpa hållpunkter har slagits fast. Universitet och högskolor har idag två anslag – ett för utbildning och ett för forskning. Förutsättningarna ser i praktiken ganska olika ut där verksamheten i praktiken kluvits i två delar: forskningsintensiva fakulteter med litet utbildningsåtagande och utbildningstunga områden med bräcklig forskningsöverbyggnad. En annan problematik gäller forskningsfinansieringen, som har skiftat inriktning från en övervikt för interna medel till en blandekonomi, där den övervägande delen är externa anslag men där lärosätena samtidigt själva förfogar över historiskt stora resurser. På

“Mycket sköts på framtiden för att bli föremål för fördjupning i statliga utredningar – ett inte ovanligt fenomen i svensk politik när frågorna är knepiga”

rätas ut, från hur studieavgifter ska sättas till hur svenska universitet ska marknadsföras internationellt. Utredningen får helt enkelt i uppgift att se över hur internationalisering i praktiken går till och hur de svenska lärosätena agerar för att öka sin internationella synlighet och den breddade rekryteringen.

Resursfördelningssystemet

Den andra obesvarade delen i propositionen handlar om resursfördelningssystemet – den eviga och till synes olösliga frågan i svensk utbildnings- och forskningspolitik; en anledning så god som någon att också skjuta denna problematik framför sig och

utbildningssidan har en gradvis urholkning av resurserna förpassat humaniora och samhällsvetenskap till självstudiernas rand, medan teknik, naturvetenskap och medicin hyggligt har hållit ställningarna. En annan kritisk fråga gäller hur samverkan ska vägas in i resursfördelningen och hur olika mått på samverkans kvalitet och effekt ska tas fram. Alla dess tvistefrågor – ett samlat anslag för utbildning och forskning eller fortsatt två olika pengapåsar, en ökning av universitetens basanslag för forskning eller fortsatt dominans för externa medel, en jämnare fördelning av utbildningsresurserna eller inte, och former för att befordra samverkan – hänskjuts

Foto: David Naylor

“Nu är det samförstånd och samarbete som gäller, även om regeringen förvarnar att den kan komma att ingripa”

Uppsala universitet. «Regeringen vill undvika uppsplitande konflikter med universiteten».

nu till den andra utredningen, som ska göras av Göteborgs avgående universitetsrektor Pam Fredman. Också denna utredning har fått en snålt tilltagen tidsram – allt ska vara klart i december 2018, alltså efter nästa riksdagsval.

Samförstånd och samarbete

Vad kan man då vänta av detta utredande, och vad säger det om regeringens ambitioner? Regeringens direktiv ger vissa ledtrådar – betoningen ligger på tekniska frågor, hur indikatorer ska väljas, hur studieavgifter ska utformas, hur samverkan ska kunna mätas och värderas. Detta är inga småfrågor, men de befinner sig samtidigt på en ganska praktisk nivå och handlar om att justera dagens system för internationell samverkan och fördelning av resurser, och inga större förändringar i hur universiteten bedriver sin verksamhet. Även om ordet «strategi» återkommer i direktiven, är det inte de stora greppen som frammanas. Universitetens stora grad av självbestämmande lägger grunden; regeringen vill nu ge dem knuffar i vissa riktningar och förbehålla sig rätten att mäta och värdera om de når upp till olika mål. Men någon detaljerad styrning och tydliga målbilder kan inte förväntas. Man vill från regeringens sida undvika uppsplitande konflikter med universiteten samtidigt som man förbehåller sig rätten att ingripa och styra. Detta är sannolikt klokt efter decennier av spänningar mellan regering och universitet, och en ganska uttalad besvikelse över att de svenska universiteten inte fått det kvalitetslyft

som den ökade autonomin och de växande resurserna skulle skapa. Nu är det samförstånd och samarbete som gäller, även om regeringen förvarnar att den kan komma att ingripa. Den följer Harold Wilsons berömda devis: «I've buried all the hat-chets. But I know where I've buried them and I can dig them up again if necessary.»

För försiktigt

Försiktighet är en dygd – och svensk utbildning och forskning håller redan nu god internationell klass. Men samtidigt finns det saker som brister och sviktar i dagens system: utbildning och forskning hålls

“Forskningsfinansieringen har kantrat och driver inte längre mot dynamik utan mot resursackumulation i miljöer som ofta har svårt att göra av med pengarna”

alltför ofta isär i de svenska akademiska miljöerna, och dagens lärosätesledningar varken vill eller kan göra så mycket åt saken. Svenska utbildningsprogram är dåligt rustade för internationell mobilitet – det är inhemska förhållanden och villkor som formar utbildningens planering och genomförande, och också här saknas tydliga ambitioner från lärosätenas sida. Svenska universitet har många internationella kontakter men utan större samordning och uthållighet; det är ofta egna initiativ från

enskilda akademier snarare än långsiktiga ambitioner och planer som styr. Forskningsfinansieringen har kantrat och driver inte längre mot dynamik utan mot resursackumulation i miljöer som ofta har svårt att göra av med pengarna – också det utan att universiteten riktigt vet hur de historiskt höga resursnivåer ska växlas över i ambitiösa och förnyande forskningsprogram. Det problem vi ser är att alltför litet av dessa förhållanden syns i direktiven och inte heller i utredningsgrupperna, som domineras av *insiders* från universitetsvärlden och av trogna departements-tjänstemän. Som man frågar får man svar

och vem man frågar indikerar också vilka svar man kommer att få. Regeringen borde varit djärvare.

Det svenska utredningsväsendet har ofta överraskat och visat sig vara väl skickat att göra grundliga undersökningar och komma med hållbara lösningar på kniviga problem. Nu är tillfället att ge svensk utbildning och forskning en skjuts framåt, inte minst genom att ge universiteten tydligare förändringsmandat och tydligare förväntningar på reform och omvandling. 🚀